

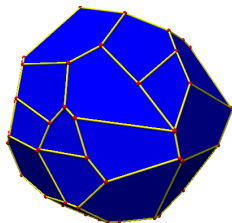
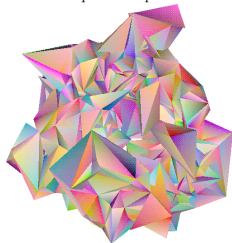
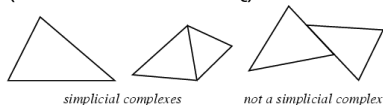
Model Ponzano-Reggego

Kwantowa grawitacja na symplecjonalnej dekompozycji rozmaitości różniczkowej

Ryszard Paweł Kostecki

14 stycznia 2007

- ▶ Podstawowa idea: zastąpienie **rozmaitości różniczkowej** przez **rozmaitość symplecjajną** (kawałkami liniową)

- ▶ Klasyczna grawitacja (Regge, 1961)
- ▶ Kwantowa grawitacja (Ponzano i Regge, 1968)

Idea modelu Reggego

- ▶ Od rozmaitości do sympleksów.
- ▶ Zastąpienie obiektów geometrii różniczkowej:

rozmaitość różniczkowa $\mathcal{M}$	→	kompleks M
układ współrzędnych x^μ	→	sieć symplicjalna $\{I_i\}$
tensor metryczny g	→	długość krawędzi l_i
krzywizna R	→	deficyt kąta ε

- ▶ Wyrażenie działania i równań Einsteina przy pomocy obiektów geometrii symplicjalnej.

Idea modelu Ponzano–Reggego

- ▶ ‘Skwantowanie’ długości krawędzi czworościanu poprzez przypisanie im spinów grupy $SU(2)$.
- ▶ W ten sposób każdemu 2-wymiarowemu sympleksowi jest przypisany symbol $3j$, zaś czworościanowi symbol $6j$.
- ▶ Zinterpretowanie sympleksyjnej dekompozycji rozmaitości jako dużego grafu “wymiany” wielu spinów.
- ▶ Identyfikacja feynmanowskiej kwantyzacji (całki po trajektoriach) sympleksyjnego działania Einsteina.

Wstęp

Model Reggego

Model Ponzano–Reggego

Model Reggego

Krzywizna

Metryka

Transport równoległy

Tensor krzywizny

Równanie Bianchiego

Działanie Einsteina

Równania Einsteina

Model Ponzano–Reggego

Symbole $3j$

Symbole $6j$

Symbole $6j$ i geometria
czworościanu

Formuła Cayleya

Asymptotyka symbolu $6j$

Symbole $3nj$ i rozmaitość
sympleksyjna

Normalizacja

Kwantyzacja działania
Einsteina

Podsumowanie

Referencje

Część I

Klasyczna grawitacja w modelu Reggego

Wstęp

Model Reggego

Model Ponzano-Reggego

Model Reggego

Krzywizna

Metryka

Transport równoległy

Tensor krzywizny

Równanie Bianchiego

Działanie Einsteina

Równania Einsteina

Model Ponzano-Reggego

Symbole $3j$

Symbole $6j$

Symbole $6j$ i geometria
czworościanu

Formuła Cayleya

Asymptotyka symbolu $6j$

Symbole $3nj$ i rozmiarowość
symplecjalna

Normalizacja

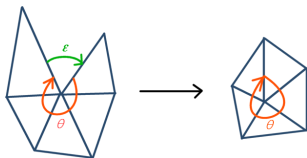
Kwantyzacja działania
Einsteina

Podsumowanie

Referencje

Krzywizna

Po dokonaniu symplecticznej triangulacji n -wymiarowej rozmiatości różniczkowej możemy uzyskać jej krzywiznę z deficytu kąta.

Dla $\dim(\mathcal{M}) = n$ można z każdym $(n - 2)$ -wymiarowym sympleksem (kością) h związać deficyt kąta ε_h :

$$\varepsilon_h = 2\pi - \sum_i \theta_h^i,$$

gdzie $i = 1, \dots, p$ są n -wymiarowymi sympleksami stykającymi się przy kości h , zaś θ_h^i to kąty dwuścienne między $(n - 1)$ -wymiarowymi ściankami $(i, i + 1)$, które mają wspólną kość h .

Metryka w M_n jest zdefiniowana następująco:

1. Metryka we wnętrzu każdego n -wym. sympleksu T_n jest euklidesowa.
2. W metryce związanej z T_n brzeg T_n jest złożony z $(n + 1)$ płaskich sympleksów T_{n-1} .
3. Jeśli sympleks T_{n-1} jest wspólnym brzegiem T_n i T'_n , to odległość między dwoma punktami na T_{n-1} jest taka sama zarówno wg T_n jak i T'_n .
4. Dla $P \in T_n, P' \in T'_n$ definiujemy $|PP'| := \inf\{|PQ + QP'|\}$, gdzie $Q \in T_{n-1}$.

Metryka jest więc euklidesowa na T_n i T_{n-1} . Na kościach T_{n-2} metryka ma postać $\mathbb{R}^{n-2} \times 2$ -wymiarowy stożek, wzięty z wycięcia kąta ε .

Wstęp

Model Reggego
Model Ponzano-Reggego

Model Reggego

Krzywizna

Metryka

Transport równoległy
Tensor krzywizny
Równanie Bianchiego
Działanie Einsteina
Równania Einsteina

Model Ponzano-Reggego

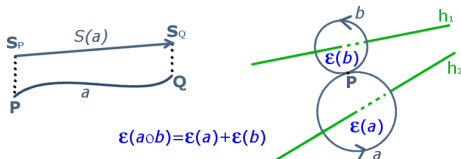
Symbole 3j
Symbole 6j
Symbole 6j i geometria czworoscianu
Formuła Cayleya
Asymptotyka symbolu 6j
Symbole 3nj i rozmaitość symplecjalna
Normalizacja
Kwantyzacja działania Einsteina

Podsumowanie

Referencje

Transport równoległy Levi-Civity

(Ortogonalne odwzorowanie między przestrzeniami wektorowymi)

- ▶ Deficyty kąta związane z homotopijnie równoważnymi (ściągalskimi bez przecięć) pętlami są sobie równe.
- ▶ Jeśli $c = a \circ b$ to $S(c)\vec{V} = S(b) \cdot S(a)\vec{V}$.
- ▶ $\vec{V}$ ma dwie ortogonalne części: $\mathbb{R}^2 \times \mathbb{R}^{n-2}$. S nie zmienia $\vec{V}|_{\mathbb{R}^{n-2}}$, natomiast część $\in \mathbb{R}^2$ zostaje obrócona o kąt ε . Zatem S jest ortogonalną macierzą $n \times n$ z niezmienniczą podprzestrzenią $\mathbb{R}^{n-2}$, będącą osią obrotu S .

Weźmy teraz wierzchołek z którego wychodzi p krawędzi. Obracając się wokół niego p pętlami otrzymujemy

$$S_1 \cdot S_2 \cdot S_3 \cdot \dots \cdot S_p = I.$$

Wstęp

Model Reggego
Model Ponzano-Reggego

Model Reggego

Krzywizna
Metryka
Transport równoległy
Tensor krzywizny
Równanie Bianchiego
Działanie Einsteina
Równania Einsteina

Model Ponzano-Reggego

Symbole $3j$
Symbole $6j$
Symbole $6j$ i geometria
czworoscianu
Formuła Cayleya
Asymptotyka symbolu $6j$
Symbole $3nj$ i rozmiarłość
symplecjalna
Normalizacja
Kwantyzacja działania
Einsteina

Podsumowanie

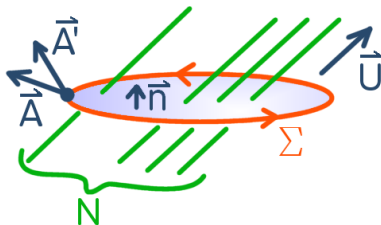
Referencje

Tensor krzywizny (I)

Transport równoległy można wykorzystać do wprowadzenia tensora krzywizny.

Założmy że mamy zbiór (wiązkę) równoległych krawędzi należących do symplecjoidalnej dekompozycji $\mathcal{M}_3$ i że krzywizna indukowana przez krawędzie jest na tyle mała, że M_3 jest w przybliżeniu euklidesowa. Niech: $\vec{U}$ – wektor równoległy do krawędzi, $\vec{A}$ – dowolny wektor, zaś $\vec{n}$ – wektor normalny do powierzchni Σ zakreślonej przez pętlę obrotu.

Tensor krzywizny (II)

Po obrocie $\vec{A} \rightarrow \vec{A}'$, gdzie $\vec{A}'$ jest obrócony względem $\vec{A}$ o kąt $\sigma = N\varepsilon$, gdzie $N = \rho\Sigma \cos \angle(\vec{U}, \vec{n})$. Mamy:

$$\vec{A}' = S(\sigma, \vec{U})\vec{A}$$

$$\frac{dA'_j(\phi)}{d\phi} = \frac{d}{d\phi} \left(e^{\phi U^i \epsilon_{ijk}} \right) A^k = U^i \epsilon_{ijk} \left(R(\phi, \vec{U})\vec{A} \right)^k = (\vec{U} \times \vec{A})_j$$

Całkując otrzymujemy:

$$\vec{A}(\sigma) = \vec{U} \times \int_0^\sigma \vec{A}(\phi) d\phi = \vec{U} \times \int_0^\sigma (\vec{A}(0) + o(\phi)) d\phi$$

$$\vec{A}(\sigma) = \vec{U} \times (\vec{A}(0)\sigma + o(\sigma^2))$$

$$\vec{A}(\sigma) \approx \sigma \vec{U} \times \vec{A}(0) = N\varepsilon \vec{U} \times \vec{A} = \rho\varepsilon (\vec{U} \times \vec{A})(\vec{U} \circ \vec{\Sigma})$$

czyli w ogólności:

$$\vec{A}' = \rho\varepsilon (\vec{U} \wedge \vec{A})(\vec{U}, \vec{\Sigma}).$$

Tensor krzywizny (III)

W przypadku klasycznej geometrii różniczkowej wyrażenie na obrócony wektor A'_μ ma postać:

$$A'_\mu = R_{\mu\alpha\beta}^\sigma \epsilon^{\alpha\beta\gamma} \Sigma_\gamma A_\sigma. \quad (1)$$

Przekształcając wyrażenie $\vec{A}' = \rho \epsilon (\vec{U} \wedge \vec{A}) (\vec{U}, \vec{\sigma})$ otrzymujemy:

$$\begin{aligned} A'_\mu &= \rho \epsilon \epsilon_{\mu\sigma\lambda} U^\lambda A^\sigma U_\delta \Sigma^\delta = \rho \epsilon \delta_\delta^\gamma \epsilon_{\mu\sigma\lambda} U^\lambda U^\delta A^\sigma \Sigma_\gamma = \\ &= \rho \epsilon \epsilon^{\alpha\beta\gamma} \epsilon_{\alpha\beta\delta} \epsilon_{\mu\sigma\lambda} U^\lambda U^\delta A^\sigma \Sigma_\gamma. \end{aligned}$$

Podstawiając $U_{\mu\sigma} := \epsilon_{\mu\sigma\lambda} U^\lambda$ i definiując **tensor krzywizny**:

$$R_{\mu\sigma\alpha\beta} := \rho \epsilon U_{\mu\sigma} U_{\alpha\beta}, \quad (2)$$

otrzymujemy klasyczny wzór (1):

$$A'_\mu = \rho \epsilon U_{\mu\sigma} U_{\alpha\beta} \epsilon^{\alpha\beta\gamma} A^\sigma \Sigma_\gamma = R_{\mu\alpha\beta}^\sigma \epsilon^{\alpha\beta\gamma} \Sigma_\gamma A_\sigma.$$

Skośnosymetryczny tensor $U_{\mu\sigma}$ zadaje orientację krawędzi.

Własności: $U_{\mu\sigma} U^{\mu\sigma} = 2$; $U_{\mu\sigma} U^{\alpha\beta} + U_{\mu\alpha} U^{\beta\sigma} + U_{\mu\beta} U^{\sigma\alpha} = 0$. Ze wzoru (2) i pierwszej własności wynika wzór na **skalar krzywizny**:

$$R = 2\rho\epsilon.$$

Równanie Bianchiego

Obrót wokół kości $\vec{U}_p$ jest zadany macierzą:

$$(S_p)_{jk} = e^{\varepsilon_p U_p^i \epsilon_{ijk}}.$$

Sumując obroty wokół wszystkich kości wychodzących z danego wierzchołka mamy:

$$S_1 S_2 \cdots S_m = 1,$$

czyli

$$\prod_{p=1}^m \exp(\varepsilon_p U_p^i \epsilon_{ijk}) = 1,$$
$$\exp\left(\sum_{p=1}^m \varepsilon_p U_p^i \epsilon_{ijk}\right) = 1,$$
$$\sum_{p=1}^m \varepsilon_p U_p^i \epsilon_{ijk} = 0.$$

Równanie to pełni w geometrii symplecjoidalnej rolę spełnianą w geometrii różniczkowej przez tożsamość Bianchiego.

Działanie Einsteina–Reggego

Klasyczne działanie Einsteina–Hilberta:

$$S_{EH} = \frac{1}{16\pi} \int R d^4x \sqrt{-\det g}.$$

W przypadku symplecjajalnym R jest dystrybucją, której nośnikami są kości szkieletu symplecjajalnego.

- ▶ Działanie Einsteina–Reggego jest addytywną funkcją kości:

$$S_{ER} = \sum_i F(l_i, \varepsilon_i),$$

- ▶ Kości są jednorodne, zatem F jest proporcjonalne do długości krawędzi:

$$F(l_i) = l_i \cdot f(\varepsilon_i),$$

- ▶ l_i może być rozpatrywane jako superpozycja dwóch krawędzi o tych samych długościach takich że $\varepsilon_i = \varepsilon'_i + \varepsilon''_i$, zatem $f(\varepsilon_i) = f(\varepsilon'_i) + f(\varepsilon''_i)$, co implikuje:

$$f(\varepsilon) = \text{const} \cdot \varepsilon.$$

Działanie i równania Einsteina–Reggego

Ostatecznie mamy:

$$S_{ER} = \text{const} \cdot \sum_i \varepsilon_i l_i.$$

Z drugiej strony $S = \frac{1}{16\pi} \int (2\varepsilon\rho) d^4x$. W rezultacie:

$$S_{ER} = \frac{1}{8\pi} \sum_i \varepsilon_i l_i.$$

Dla $\dim \mathcal{M} = n$ zamiast długości krawędzi l_i mamy w działaniu rozmiar $(n-2)$ -kości L_i . Równania Einsteina otrzymuje się z wariacji $\delta S = 0$.

$$\delta S_{ER} = \frac{1}{8\pi} \left(\sum_i l_i \delta \varepsilon_i + \sum_i \varepsilon_i \delta l_i \right).$$

Pierwszy człon znika w każdym wymiarze. W $\dim(\mathcal{M}) = 3$ powyższe równanie daje $\varepsilon_i = 0$ (3-wymiarowe szkielety Einsteina są płaskie). W $\dim(\mathcal{M}) = 4$ mamy:

$$\sum_i \varepsilon_i \frac{\partial L_i}{\partial l_j} = 0.$$

Część II

Kwantowa grawitacja Ponzano-Reggego

Wstęp

Model Reggego

Model Ponzano-Reggego

Model Reggego

Krzywizna

Metryka

Transport równoległy

Tensor krzywizny

Równanie Bianchiego

Działanie Einsteina

Równania Einsteina

Model Ponzano-Reggego

Symbole $3j$

Symbole $6j$

Symbole $6j$ i geometria
czworościanu

Formuła Cayleya

Asymptotyka symbolu $6j$

Symbole $3nj$ i rozmaitość
symplicjalna

Normalizacja

Kwantyzacja działania
Einsteina

Podsumowanie

Referencje

Symbol 3j Wignera

Funkcja falowa trzech cząstek o spinach j_1, j_2, j_3 i ich rzutów m_1, m_2, m_3 ($-j_i \leq m_i \leq j_i$) ma postać

$$\psi_0 = \sum_{m_1, m_2, m_3} \begin{pmatrix} j_1 & j_2 & j_3 \\ m_1 & m_2 & m_3 \end{pmatrix} \psi_{j_1 m_1}^{(1)} \psi_{j_2 m_2}^{(2)} \psi_{j_3 m_3}^{(3)},$$

gdzie $j_1 + j_2 + j_3$ musi być całkowite, zaś skalar

$$\begin{pmatrix} j_1 & j_2 & j_3 \\ m_1 & m_2 & m_3 \end{pmatrix} = \det \begin{bmatrix} j_2 + j_3 - j_1 & j_3 + j_1 - j_2 & j_1 + j_2 - j_3 \\ j_1 - m_1 & j_2 - m_2 & j_3 - m_3 \\ j_1 + m_1 & j_2 + m_2 & j_3 + m_3 \end{bmatrix}$$

nazywa się **symbolami 3j Wignera**. Ponieważ przy składaniu spinów mamy do czynienia z warunkiem

$$|j_1 - j_2| \leq j_3 \leq j_1 + j_2,$$

możemy utożsamić j_1, j_2, j_3 z bokami trójkąta, natomiast symbol 3j ze ścianką tego trójkąta.

Symbole 6j Racaha (I)

Dla układu 2 cząstek posiadających zadany moment pędu j , m mamy

$$\Psi_{jm} = (-1)^{j_1 - j_2 + m} \sqrt{(2j+1)} \sum_{m_1, m_2} \begin{pmatrix} j_1 & j_2 & j \\ m_1 & m_2 & -m \end{pmatrix} \Psi_{j_1 m_1}^{(1)} \Psi_{j_2 m_2}^{(2)}.$$

Współczynniki

$$C_{j_1 m_1 j_2 m_2}^{jm} = (-1)^{j_1 - j_2 + m} \sqrt{2j+1} \begin{pmatrix} j_1 & j_2 & j \\ m_1 & m_2 & -m \end{pmatrix}$$

są **współczynnikami Clebsha–Gordana** i określają zależność elementów macierzowych wektorowej wielkości fizycznej od wartości rzutu momentu pędu. Można określić analogiczne wzory dla nieprzywiedlnego tensora dowolnego rzędu (Racah 1942). W tym celu należy się posłużyć **współczynnikami 6j Racaha**, zdefiniowanymi przy pomocy symboli 3j jako

$$\left\{ \begin{matrix} j_1 & j_2 & j_3 \\ j_4 & j_5 & j_6 \end{matrix} \right\} = \sum_{m_1, \dots, m_6} (-1)^{\sum_i (j_i - m_i)} \begin{pmatrix} j_1 & j_2 & j_3 \\ -m_1 & -m_2 & -m_3 \end{pmatrix} \cdot \begin{pmatrix} j_1 & j_5 & j_6 \\ m_1 & -m_5 & m_6 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} j_4 & j_2 & j_6 \\ m_4 & m_2 & -m_6 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} j_4 & j_5 & j_3 \\ -m_4 & m_5 & m_3 \end{pmatrix}$$

Wstęp

Model Reggego
Model Ponzano-Reggego

Model Reggego

Krzywizna
Metryka
Transport równoległy
Tensor krzywizny
Równanie Bianchiego
Działanie Einsteina
Równania Einsteina

Model Ponzano-Reggego

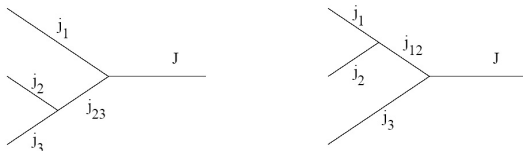
Symbole 3j
Symbole 6j
Symbole 6j i geometria czworoscianu
Formuła Cayleya
Asymptotyka symbolu 6j
Symbole 3nj i rozmiarowość symplecticzna
Normalizacja
Kwantyzacja działania Einsteina

Podsumowanie

Referencje

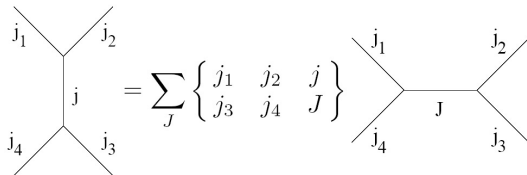
Symbol 6j Racaha (II)

Symbol 6j można traktować jako rodzaj uogólnienia współczynników Clebscha–Gordana. Schematycznie można go opisać jako:

$$|j_1, (j_2, j_3) j_{23}, J \rangle =$$

$$\sum_{j_{12}} \sqrt{(2j_{12} + 1)(2j_{23} + 1)} (-1)^{j_1 + j_2 + j_3 + J} \left\{ \begin{matrix} j_1 & j_2 & j_3 \\ j_{12} & j_{23} & J \end{matrix} \right\} |(j_1, j_2) j_{12}, j_3, J \rangle.$$

Symbole $6j$ Racaha (III)

Bezpośredni kombinatoryczny wzór służący do obliczania wartości symbolu $6j$ jest następujący:

$$\left\{ \begin{array}{ccc} a & b & c \\ d & e & f \end{array} \right\} = \Delta(a, b, c)\Delta(a, e, f)\Delta(c, d, e)\Delta(b, d, f) \cdot \sum_x (-1)^x (x+1)!$$

$$\cdot [(a+b+d+e-x)!(a+c+d+f-x)!(b+c+e+f-x)!(x-a-b-c)! \cdot (x-a-e-f)!(x-c-d-e)!(x-b-d-f)!]^{-1},$$

gdzie

$$\Delta(a, b, c) = \sqrt{\frac{(a+b-c)!(b+c-a)!(c+a-b)!}{(a+b+c+1)!}}$$

Wstęp

Model Reggego
Model Ponzano-Reggego

Model Reggego

Krzywiżna
Metryka
Transport równoległy
Tensor krzywizny
Równanie Bianchiego
Działanie Einsteina
Równania Einsteina

Model Ponzano-Reggego

Symbole $3j$
Symbole $6j$
Symbole $6j$ i geometria czworosięca
Formuła Cayleya
Asymptotyka symbolu $6j$
Symbole $3nj$ i rozmaitość symplecjalna
Normalizacja
Kwantyzacja działania Einsteina

Podsumowanie

Referencje

Symbole $6j$ i geometria czworościanu

Model
Ponzano-Reggego

Ryszard Paweł
Kostecki

Spiny w każdym z symboli $3j$ z których składa się symbol $6j$ musi

$$\begin{cases} a \leq b + c \\ b \leq c + a \\ c \leq a + b \end{cases}$$

Założmy że mamy czworościan którego krawędzie oznaczamy numerami reprezentacji w taki sposób, że dla każdej ścianki spełnione są powyższe warunki. Wówczas z każdą ścianką możemy związać **przestrzeń euklidesową**, interpretując liczby przypisane krawędziom jako ich długości. W ten sposób symbol $3j$ utożsamiamy z dwuwymiarowym sympleksem natomiast symbol $6j$ z sympleksem trójwymiarowym.

Wstęp

Model Reggego
Model Ponzano-Reggego

Model Reggego

Krzywizna
Metryka
Transport równoległy
Tensor krzywizny
Równanie Bianchiego
Działanie Einsteina
Równania Einsteina

Model
Ponzano-Reggego

Symbole $3j$
Symbole $6j$
Symbole $6j$ i geometria czworościanu
Formuła Cayleya
Asymptotyka symbolu $6j$
Symbole $3j$ i rozmierność symplecjalna
Normalizacja
Kwantyzacja działania Einsteina

Podsumowanie

Referencje

Formuła Cayleya (I)

Dla zadanych długości j_1, j_2 i j_3 boków trójkąta można obliczyć jego powierzchnię przy pomocy kombinatorycznej formuły Herona:

$$A^2 = \frac{1}{16}(j_1 + j_2 + j_3)(j_1 + j_2 - j_3)(j_1 - j_2 + j_3)(-j_1 + j_2 + j_3)$$
$$= -\frac{1}{16} \begin{vmatrix} 0 & j_1^2 & j_2^2 & 1 \\ j_1^2 & 0 & j_3^2 & 1 \\ j_2^2 & j_3^2 & 0 & 1 \\ 1 & 1 & 1 & 0 \end{vmatrix}.$$

Analogiczna formuła Cayleya zadaje zależność pomiędzy objętością czworościanu a długościami jego krawędzi:

$$2^3(3!)^2 V^2 = \begin{vmatrix} 0 & j_{34}^2 & j_{24}^2 & j_{23}^2 & 1 \\ j_{34}^2 & 0 & j_{14}^2 & j_{13}^2 & 1 \\ j_{24}^2 & j_{14}^2 & 0 & j_{12}^2 & 1 \\ j_{23}^2 & j_{13}^2 & j_{12}^2 & 0 & 1 \\ 1 & 1 & 1 & 1 & 0 \end{vmatrix},$$

gdzie j_{nm} jest długością krawędzi łączącej wierzchołki n z m .

Formuła Cayleya (II)

Przypadki:

- ▶ $V^2 > 0$ – czworościan jest euklidesowy
(istnieje niezdegenerowane izometryczne zanurzenie w euklidesową przestrzeń metryczną $\mathbb{E}^3$)
- ▶ $V^2 = 0$ – czworościan jest płaski
(istnieje izometryczne zanurzenie w $\mathbb{E}^2$)
- ▶ $V^2 < 0$ – czworościan jest hiperpłaski
(istnieje niezdegenerowane izometryczne zanurzenie w przestrzeń metryczną Minkowskiego)

W przypadku $V^2 > 0$ oznaczymy przez $\theta_a, \dots, \theta_f$ kąty pomiędzy prostymi prostopadłymi do ścianek przylegających do krawędzi $a, \dots, f$.

Wstęp

Model Reggego
Model Ponzano-Reggego

Model Reggego

Krzywiżna
Metryka
Transport równoległy
Tensor krzywizny
Równanie Bianchiego
Działanie Einsteina
Równania Einsteina

Model Ponzano-Reggego

Symbole $3j$
Symbole $6j$
Symbole $6j$ i geometria
czworościanu

Formuła Cayleya

Asymptotyka symbolu $6j$
Symbole $3nj$ i rozmiarowość
symplekcyjna
Normalizacja
Kwantyzacja działania
Einsteina

Podsumowanie

Referencje

Asymptotyka symbolu $6j$

Ponzano i Regge (1968) wprowadzili (udowodnioną przez Robertsa w 1999) asymptotyczną formułę dla sytuacji kiedy parametry symbolu $6j$ stają się semiklasyczne (momenty pędu osiągają duże wartości równomiernie we wszystkich kierunkach):

$$\left\{ \begin{array}{ccc} j_1 & j_2 & j_3 \\ j_4 & j_5 & j_6 \end{array} \right\} \approx \frac{1}{\sqrt{12\pi V}} \cos \left(\sum_i j_i \theta_i + \frac{\pi}{4} \right). \quad (3)$$

W przypadku $V^2 < 0$ zespolona wartość V implikuje zespoloną wartość θ_i . Podstawiając $\theta_j := n\pi + i\text{Im}\theta_j$ i korzystając z rozwinięcia WKB Ponzano i Regge policzyli:

$$\left\{ \begin{array}{ccc} j_1 & j_2 & j_3 \\ j_4 & j_5 & j_6 \end{array} \right\} \approx \frac{1}{2\sqrt{12\pi|V|}} \cos \Phi \exp \left(- \left| \sum_i j_i \text{Im}\theta_i \right| \right), \quad (4)$$

gdzie $\Phi = \sum_i (j_i - \frac{1}{2}) \cdot \text{Re}\theta_i$. Obydwa te rozwinięcia zachowują oryginalne symetrie i tożsamości symbolu $6j$.

Wstęp

Model Reggego
Model Ponzano-Reggego

Model Reggego

Krzywizna
Metryka
Transport równoległy
Tensor krzywizny
Równanie Bianchiego
Działanie Einsteina
Równania Einsteina

Model Ponzano-Reggego

Symbole $3j$
Symbole $6j$
Symbole $6j$ i geometria czworosięanu
Formuła Cayleya
Asymptotyka symbolu $6j$
Symbole $3nj$ i rozmierność symplecjalna
Normalizacja
Kwantyzacja działania Einsteina

Podsumowanie

Referencje

Symbole $3nj$ i rozmaitość symplecjalna (I)

Model
Ponzano-Reggego

Ryszard Paweł
Kostecki

W bardziej ogólnym przypadku, dla $n \geq 2$ mamy do czynienia z symbolami $3nj$. Diagram D reprezentujący symbol $3nj$ określony jest za pomocą symboli $3j$ w następujący sposób:

1. D jest 2-wymiarową rozmaitością kombinatoryczną.
2. Zachodzi 1-1 odpowiedniość między krawędziami D i spinami w $[D]$.
3. Zachodzi 1-1 odpowiedniość między ściankami D i $3j$ -symbolami w $[D]$.
4. cianki D składają się z krawędzi D występujących jako spiny w odpowiednim $3j$ -symbolu w $[D]$.
5. Zapominamy o orientacji sympleksów.

Wstęp

Model Reggego
Model Ponzano-Reggego

Model Reggego

Krzywizna
Metryka
Transport równoległy
Tensor krzywizny
Równanie Bianchiego
Działanie Einsteina
Równania Einsteina

Model
Ponzano-Reggego

Symbole $3j$
Symbole $6j$
Symbole $6j$ i geometria czworosićianu
Formuła Cayleya
Asymptotyka symbolu $6j$
Symbole $3nj$ i rozmaitość symplecjalna
Normalizacja
Kwantyzacja działania Einsteina

Podsumowanie

Referencje

Symbole $3nj$ i rozmaitość symplecticzna (II)

Dekompozycja na czworościany (symbole $6j$)

- ▶ Dla określonego symbolu $[D]$ istnieje kilka różnych konfiguracji tych samych krawędzi w wielościanie D .
- ▶ Jeśli przyjmie się wypukłość wielościanu D to wtedy (określonymu symbolowi $3nj$ można jednoznacznie przypisać pewien wielościan D jeśli zada się wszystkie kąty pomiędzy jego krawędziami).
- ▶ Podanie symplecticznej dekompozycji $\mathcal{D}(D)$ wielościanu D , takiej że $\partial\mathcal{D}(D) = D$ rozwiązuje ten problem.

Niech:

$x_i, i \in 1, \dots, q$ – wewnętrzne krawędzie $\mathcal{D}(D)$, zaś
 $l_j, j \in 1, \dots, r$ – zewnętrzne krawędzie $\mathcal{D}(D)$.

Każdej czworościennej komórce T_k dekompozycji $\mathcal{D}(D)$ możemy przypisać symbol $6j [T_k]$.

Wstęp

Model Reggego
Model Ponzano-Reggego

Model Reggego

Krzywizna
Metryka
Transport równoległy
Tensor krzywizny
Równanie Bianchiego
Działanie Einsteina
Równania Einsteina

Model Ponzano-Reggego

Symbole $3j$
Symbole $6j$
Symbole $6j$ i geometria
czworościanu
Formuła Cayleya
Asymptotyka symbolu $6j$
**Symbole $3nj$ i rozmaitość
symplecticzna**
Normalizacja
Kwantyzacja działania
Einsteina

Podsumowanie

Referencje

Symbole $3nj$ i rozmaitość symplecjalna (III)

Suma po stanach (długościach wewnętrznych krawędzi)

Z tak skonstruowaną dekompozycją $\mathcal{D}(D)$ możemy teraz związać sumę

$$S_D = \sum_{x_1} \dots \sum_{x_q} \prod_{k=1}^p [T_k] \cdot (-1)^\chi \prod_{i=1}^q (2x_i + 1) \quad (5)$$

$$\chi = \sum_{j=1}^q (n_j - 2)x_j + \chi_0,$$

gdzie n_j to liczba czworościanów do których należy krawędź j , zaś χ_0 to ustalona faza taka aby wykładnik przy (-1) był całkowity.

Mamy równość $S_D = [D]$, ale tylko w sytuacji jeśli symplecjalna dekompozycja $\mathcal{D}(D)$ nie posiada żadnych wewnętrznych wierzchołków.

Normalizacja (I)

Zbadamy teraz jak zachowuje się S_D w sytuacji kiedy D jest czworościanem, zaś $\mathcal{D}(D)$ zawiera tylko jeden wewnętrzny wierzchołek. W tej sytuacji prawa strona równania (5) jest równa:

$$\begin{aligned} S_D &= \sum_{xyzt} (2x+1)(2y+1)(2z+1)(2t+1)(-1)^{x+y+z+t+a+b+c+d+e+f} \\ &\cdot \begin{Bmatrix} a & b & c \\ x & y & z \end{Bmatrix} \begin{Bmatrix} f & e & a \\ y & z & t \end{Bmatrix} \begin{Bmatrix} d & b & f \\ z & t & x \end{Bmatrix} \begin{Bmatrix} c & e & a \\ t & x & y \end{Bmatrix} = \\ &= \begin{Bmatrix} a & b & c \\ d & e & f \end{Bmatrix} \sum_{xyz} (2x+1)(2y+1)(2z+1) \begin{Bmatrix} a & b & c \\ x & y & z \end{Bmatrix}^2 = \\ &= \begin{Bmatrix} a & b & c \\ d & e & f \end{Bmatrix} \sum_{x=0}^{\infty} (2x+1)^2. \end{aligned}$$

S_D jest nieskończone. Ale można to sumowanie obciąć do $x \leq R$, gdzie R jest duże:

$$\mathcal{R}(R) = \sum_{x=0}^R (2x+1)^2 \approx \frac{1}{\pi} \frac{4\pi R^2}{3}.$$

Normalizacja (II)

Oznacza to, że możemy napisać:

$$[D] = \left\{ \begin{array}{ccc} a & b & c \\ d & e & f \end{array} \right\} = \lim_{R \rightarrow \infty} (\mathcal{R}(R))^{-1} S_{D_{x < R, y < R, z < R, t < R}}$$

Dla ustalonego x elementy sumy znikają jeśli $z > x + b$,
 $y > x + c$, $t > x + d$, więc dla $x < \min(R - b, R - c, R - d)$
ograniczenia $y, z, t < R$ nie mają znaczenia.

Możemy uogólnić powyższy wynik na dekompozycję $\mathcal{D}(D)$
wielościanu D :

$$[D] = \lim_{R \rightarrow \infty} \frac{1}{(\mathcal{R}(R))^p} \sum_{x_1 < R} \dots \sum_{x_q < R} \prod_{k=1}^p [T_k] (-1)^x \prod_{i=1}^q (2x_i + 1).$$

Wstęp

Model Reggego
Model Ponzano-Reggego

Model Reggego

Krzywizna
Metryka
Transport równoległy
Tensor krzywizny
Równanie Bianchiego
Działanie Einsteina
Równania Einsteina

Model Ponzano-Reggego

Symbole 3j
Symbole 6j
Symbole 6j i geometria
czworościanu
Formuła Cayleya
Asymptotyka symbolu 6j
Symbole 3nj i rozmiarowość
symplicjalna
Normalizacja
Kwantyzacja działania
Einsteina

Podsumowanie

Referencje

Kwantyzacja działania Einstein (I)

Podstawiając do sumy

$$S = \sum_{x_1} \dots \sum_{x_q} \prod_{k=1}^p [T_k] (-1)^{x_0} (-1)^{\sum_{j=1}^q (n_j - 2)x_j} \prod_{j=1}^q (2x_j + 1)$$

asymptotyczne rozwinięcie symbolu $6j$

$$\left\{ \begin{matrix} j_1 & j_2 & j_3 \\ j_4 & j_5 & j_6 \end{matrix} \right\} = \frac{1}{\sqrt{12\pi V}} \cos \left(\sum_i j_i \theta_i^k + \frac{\pi}{4} \right)$$

otrzymujemy

$$S = \sum_{x_1} \dots \sum_{x_q} \prod_{k=1}^p (-1)^{x_0} \frac{1}{2\sqrt{12\pi V_k}} \left(e^{i(\sum_j^q j_j \theta_j^k + \frac{\pi}{4})} + \right. \\ \left. - e^{-i(\sum_j^q j_j \theta_j^k + \frac{\pi}{4})} \right) \prod_{j=1}^q e^{-i\pi(n_j - 2)x_j} (2x_j + 1)$$

Wstęp

Model Reggego
Model Ponzano-Reggego

Model Reggego

Krzywizna
Metryka
Transport równoległy
Tensor krzywizny
Równanie Bianchiego
Działanie Einsteina
Równania Einsteina

Model Ponzano-Reggego

Symbole $3j$
Symbole $6j$
Symbole $6j$ i geometria czworościanu
Formuła Cayleya
Asymptotyka symbolu $6j$
Symbole $3nj$ i rozmierność symplecjalna
Normalizacja
Kwantyzacja działania Einsteina

Podsumowanie

Referencje

Kwantyzacja działania Einsteina (II)

Wybieramy z tej sumy tylko człon zawierający iloczyn samych dodatnich eksponentów:

$$\prod_{j=1}^q \exp(i(\sum_{k=1}^{p_j} (\theta_j^k x_j) + \pi p_j x_j + 2\pi x_j)) = \prod_{j=1}^q \exp(ix_j(2\pi - \sum_{k=1}^{p_j} (\pi - \theta_j^k))) = \\ = \exp(i \sum_{j=1}^q x_j \varepsilon_j) = \exp(i8\pi S_{ER}).$$

Wynika z tego że w sumie S_D występuje człon

$$\sum_{x_1} \dots \sum_{x_q} \prod_{k=1}^p (-1)^{x_0} \frac{e^{i\pi/4}}{2\sqrt{12\pi V_k}} \prod_{j=1}^q (2x + 1) e^{i8\pi S_{ER}}$$

czyli

$$\int \prod_i d\mu(x_i) e^{i8\pi S_{ER}(x_i)}$$

Podsumowanie

- ▶ Klasyczna grawitacja w modelu Reggego wyraża się przez działanie $S_{ER} = \sum_i l_i \epsilon_i$.
- ▶ Kwantowa grawitacja w modelu Ponzano–Reggego pojawia się pod postacią całki $\int d\mu(x_i) \exp(i \sum_l l_l \epsilon_l \cdot 8\pi)$.
- ▶ Uwagi
  - ▶ Są to wyniki dla symplecticznej dekompozycji 3-wymiarowej rozmaitości. W wyższych wymiarach nie ma problemów z klasycznym modelem Reggego, ale nie jest jasny sens kwantyzacji Ponzano-Reggego.
  - ▶ Otwarty problem: nieokreślone znaczenie fizyczne pozostałych elementów sumy S_D w kwantyzacji Ponzano–Reggego.
  - ▶ Otwarty problem: dyffeomorficzna niezmienniczość.
  - ▶ Aktualne badania: Lorentzowska wersja kwantyzacji Ponzano-Reggego (L. Freidel i inni)

- ▶ T. Regge, **General Relativity without coordinates**, *Il Nuovo Cimento*, Vol.19, N.3, 1961, p.558
- ▶ G. Ponzano, T. Regge, **Semiclassical limit of Racah coefficients**, *Spectroscopic and group theoretical methods in physics*, Amsterdam 1968, p.1
- ▶ J. Roberts, **Classical $6j$ -symbols and the tetrahedron**, *Geometry and Topology*, Vol.3 (1999), p.21
- ▶ T. Regge, R.M. Williams, **Discrete structures in gravity**, *J.Math.Phys.* 41 (2000) p.3964.